

GEZONDE VERSTEDELIJ KING IN BRABANTSTAD

Door Ruben Smeets, Bianca Koomen, Joks Janssen,
Patrick Vermeulen, Marianne Lefever en David Dooghe

EEN GEZONDER BRABANTSTAD

Colofon

heeft dit onderzoek verricht
in opdracht van

In samenwerking met

Auteurs

Ruben Smeets MSc
Bianca Koomen MSc
dr. Ir. Joks Janssen
dr. Patrick Vermeulen

In samenwerking met

Marianne Lefever
David Dooghe

Datum

juni 2022

Foto

Omroep Brabant

Ontwerp en opmaak

Oranje Vormgevers, Eindhoven

© 2022 Het PON & Telos

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl

De coronacrisis heeft ons met de neus op de feiten gedrukt. Gezondheid is cruciaal voor ons welzijn en voor onze economie. Het is de basis onder ons bestaan. Mensen willen een gezond en gelukkig leven, maar lang niet iedereen slaagt daarin. Want als de coronacrisis iets heeft aangetoond, dan is het dat een gezond leven in een gezonde leefomgeving lang niet voor iedereen is weggelegd. Juist de mensen die een sociale en economische achterstand hebben, zijn er tijdens de coronacrisis qua gezondheid nog meer op achteruit gegaan. Zo zijn de mensen die al rookten nog meer gaan roken en is de eenzaamheid onder sociaal zwakkere groepen flink toegenomen. Dit past in een bredere trend, waarbij de gezondheidskloof tussen kansarm en kansrijk groeit¹.

¹ <https://www.wrr.nl/publicaties/policy-briefs/2018/08/27/van-verschil-naar-potentieel-een-realistisch-perspectief-op-de-sociaaleconomische-gezondheidsverschillen>

1.1 Gezondheidsverschillen nemen toe

De gezondheidsverschillen in Nederland – en ook in Brabant – zijn groot en nemen al jaren toe. Zo is bijvoorbeeld het verschil in levensverwachting tussen de gemeente Nuenen, Gerwen en Nederwetten, waar relatief veel hoogopgeleiden wonen, en de gemeente Helmond, waar relatief weinig hoogopgeleiden wonen, de afgelopen jaren met een half jaar verder uitgelopen tot 3,5 jaar. En als we naar de wijken in deze gemeenten kijken, dan zien we zelfs nog veel grotere verschillen in levensverwachting.

Verschillen tussen groepen én tussen plekken

Aan de ene kant zien we gezondheidsverschillen tussen sociale groepen in de samenleving. Zo is het verschil in levensverwachting tussen mensen met alleen basisonderwijs en mensen met een hoger opleidingsniveau zes levensjaren, en zelfs vijftien ‘gezond ervaren jaren’². Aan de andere kant zien we ook duidelijke verschillen tussen bepaalde plekken. In Brabant overlijden bijvoorbeeld relatief veel mensen aan hart- en vaatziekten of longaandoeningen in vergelijking met het Nederlands gemiddelde³. Er is een groep mensen die, door een combinatie van bepaalde factoren, kwetsbaar zijn in hun gezondheid. Deze mensen leven in wat wij noemen ‘gezondheidsarmoede’ (zie kader op de volgende pagina).

1.2 Wat kunnen we doen om de kloof te verkleinen?

Het blijkt dus dat de woon- en leefomgeving, iemands sociale netwerk en de toegang tot gezondheidsvoorzieningen van belang zijn voor de gezondheid van mensen. Niet zo vreemd dus dat de kansen voor gezondheidsbevordering ook buiten het gezondheidsdomein liggen.

(On)gezonde leefomgeving

De algemene gezondheid verbeteren is zo simpel nog niet en kan niet zonder het beïnvloeden van het gedrag van mensen. We leven in een wereld waarin ongezonde verleidingen zich overal aan ons opdringen. De (stedelijke) omgeving werkt lang niet altijd mee en het is vaak makkelijker om ongezonde keuzes te maken dan gezonde.

Wat is gezondheidsarmoede?

Mensen die in gezondheidsarmoede leven hebben te maken met meerdere uitdagingen, zowel op het gebied van het voorkomen van ziekte (preventief) als het genezen (curatief). Zij wonen en werken gemiddeld vaker op ongezonde plekken (milieuhinder) en hebben niet genoeg geld om gezonde voeding te kopen of lid te worden van een sportvereniging. Ook ontbeert het vaak aan gezondheidskennis⁴. In curatieve zin is er vaak niet voldoende geld om aanvullend te verzekeren voor zorg (fysio, tandarts) en om het opgelegde eigen risico te kunnen betalen, wat kan leiden tot uitstel of zelfs het mijden van medische hulp.

Je moet sterk in je schoenen staan om weerstand te bieden aan de ongezonde verleidingen. De foto op pagina 8 van deze notitie laat die spanning perfect zien: een bushalte met gezonde voeding voor een filiaal van de McDonalds.

Wat kunnen we lokaal en regionaal doen om die kloof te verkleinen? Op welke plekken en bij wie kunnen we de meeste gezondheidswinst boeken? En, hoe zorgen we voor een leefomgeving die gezondheid maximaal bevordert?

1.3 Van ambitie naar actie

Bovenstaande vragen staan centraal in de Verkenning Gezonde Verstedelijking BrabantStad, die Het PON & Telos samen met POSADMaxwan en TNO in 2020-2022 heeft uitgevoerd voor het netwerk *Gezonde Brabander*. Dit netwerk is de opvolger van de *Brabantse Health Deal*, die in 2016 is ondertekend door vijftien organisaties op het provinciehuis in ‘s-Hertogenbosch. Met deze gezondheidsdeal wilden betrokken partners gezondheid en welzijn destijds een stevige plek geven bij het ontwikkelen en uitvoeren van allerlei ruimtelijke en economische plannen in de provincie. De Brabantse omgevingscan (BrOS⁵) van de GGD’s en Het PON & Telos was daarvan één van de belangrijke pijlers. Daarmee liep Noord-Brabant voorop in het nationale debat over het belang van een gezonde leefomgeving.

Met de opdracht voor de verkenning Gezonde Verstedelijking BrabantStad hebben betrokken partners aangegeven dat het tijd is voor een volgende stap. De provinciale ambitie van *drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030* dwingt de provincie en de grote steden tot actie. Gezondheidsbevordering in ruimtelijk-economische ontwikkeling ontstaat namelijk niet vanzelf. Daar is een goede én structurele samenwerking tussen de beleidsdomeinen milieu, ruimte, sociaal, gezondheid en economie voor nodig. Met aandacht voor de stad als fysieke omgeving en als leefgemeenschap. Met de verkenning willen we, samen met de BrabantStad partners en de waterschappen, gezonde verstedelijking een stap verder brengen door nieuwe inzichten en concrete vervolgstappen te bieden.

Met de uitkomsten van de verkenning kunnen de partners van het netwerk *Gezonde Brabander* hun ambitie gaan waarmaken door actie te ondernemen. Maar dat niet alleen. Als ze erin slagen op de provinciale en stedelijke werkvloer gezondheidswinst te boeken via omgevingsbeleid, kunnen ze opnieuw richtinggevend zijn in het nationale gezondheidsdebat.

² https://www.pharos.nl/wp-content/uploads/2019/05/Gezondheidsverschillen-duurzaam-aanpakken_Pharos_mei-2019.pdf

³ <https://www.vzinfo.nl/sterfte-naar-doodsoorzaak/regionaal-ademhalingswegen>

⁴ Zie hier: <https://www.wrr.nl/publicaties/policy-briefs/2018/08/27/>

van-verschil-naar-potentieel-een-realistisch-perspectief-op-de-sociaaleconomische-gezondheidsverschillen

⁵ <https://brabantscan.nl/dashboard/omgevingscan>

GEZONDE VERSTEDELIJKING

De Brabantse steden staan aan de vooravond van een omvangrijke verstedelijkingsopgave waarbij veel nieuwe woningen binnen het bestaand stedelijk gebied gebouwd gaan worden. Daardoor neemt de druk op de ruimte in de stad toe. Maar naast woningen, hebben we ook groen, water en ruimte voor beweging nodig. De vraag is hoe we de stad zo kunnen inrichten dat deze de gezondheid verbetert en inwoners motiveert om gezonde keuzes te maken. Gezondheid gaat daarbij verder dan het bestrijden van ziekte. Het gaat om de eigen ervaren gezondheid van inwoners en om het fysiek bewegen. Maar ook om het tegengaan van eenzaamheid, het hebben van sociale contacten, het kunnen meedoen in de maatschappij en het inademen van schone lucht in een omgeving met voldoende groen en blauw om je heen. Kortom, bij de grootschalige wederOMbouw van BrabantStad hebben we een brede blik op gezondheid nodig.

Uitgebreide informatie en inspirerende voorbeelden zijn te vinden op www.hetpon-telos.nl/GV

2.1 Veel uitdagingen, maar ook veel kansen

Hoe kunnen we - vanuit die brede blik - de wederOMbouwopgave zo begeleiden dat deze de gezondheid van alle inwoners in Brabant bevordert? Waar en hoe behalen we de meeste gezondheidswinst? In de grote steden van Brabant is de uitdaging om een gezonde leefomgeving te creëren het grootst, maar liggen ook de meeste kansen voor gerichte oplossingen. We zien verschillende uitdagingen, zoals de grote sociaaleconomische gezondheidsverschillen tussen groepen inwoners. De kwetsbare wijken met de grootste gezondheidsachterstanden vinden we niet voor niets in BrabantStad. Andere uitdagingen zijn de verschillende transitie op het gebied van voedsel, mobiliteit en water. Tegelijkertijd zien we op die gebieden ook veel kansen: het fysiek en sociaal aantrekkelijker maken van wijken, het bevorderen van de positieve gezondheid van kwetsbare inwoners, het beweegvriendelijker maken van de stad en het creëren van nieuwe, groenblauwe verbindingen tussen stad en land.

Om deze kansen te benutten kan de aanstaande Omgevingswet (2023) helpen. De Omgevingswet positioneert gezondheid als kerndoel in het nieuwe omgevingsbeleid. Een gezonde leefomgeving moet hierdoor vroegtijdig meegenomen worden bij gebiedsontwikkeling. Keuzes moeten vastgelegd worden via verschillende instrumenten van de Omgevingswet. Met de Omgevingswet in het vooruitzicht, de toenemende sociaaleconomische verschillen in de samenleving en de ambitie die de Provincie Noord-Brabant haarzelf en haar partners heeft gesteld, verkennen we de kansen van een *Gezonde Verstedelijking voor Brabant(Stad)*. Samen met PosadMaxwan en TNO onderzochten we hoe een gezonde en groenblauwe leefomgeving gerealiseerd kan worden.

2.2 Een concreet stappenplan voor bestuurders en beleidsmakers

De uitkomsten van de verkenning helpen bij het bereiken van de provinciale ambitie *‘Drie gezonde levensjaren erbij voor elke Brabander’*. Zowel de provincie als BrabantStad onderschrijven dat gezondheid belangrijk is. Er ontbreekt in de lokale praktijk echter nog een concrete, samenhangende aanpak, inclusief de betrokkenheid van inwoners bij de invulling daarvan. Met de verkenning laten we zien hoe we tot een concrete aanpak kunnen komen. Dit doen we via aansprekende en herkenbare verhaallijnen voor de Brabantse steden, met inspirerende designs en een concreet stappenplan waarmee bestuurders en beleidsmakers aan de slag kunnen.

In deze oplegger laten we kort zien wat de uitgangssituatie van Brabant is, wat we geleerd hebben in de cases die we onderzocht hebben en sluiten we af met een aanbevelingsagenda voor BrabantStad en de waterschappen, om zo te werken aan een gezonde leefomgeving en een gezond(er) Brabant(Stad).

HOE GEZOND IS BRABANTSTAD?

In de eerste fase van de verkenning hebben we een diagnose gesteld waarin we - met behulp van een analytisch kader - de gezondheidssituatie van Brabant in kaart hebben gebracht. We vergeleken Brabant met Nederland als geheel en zoomden in op het niveau van gemeenten. In de onderzoekscases (die beschreven worden in hoofdstuk 4) verdiepten we het onderzoeksmateriaal tenslotte op buurt- en wijkniveau.

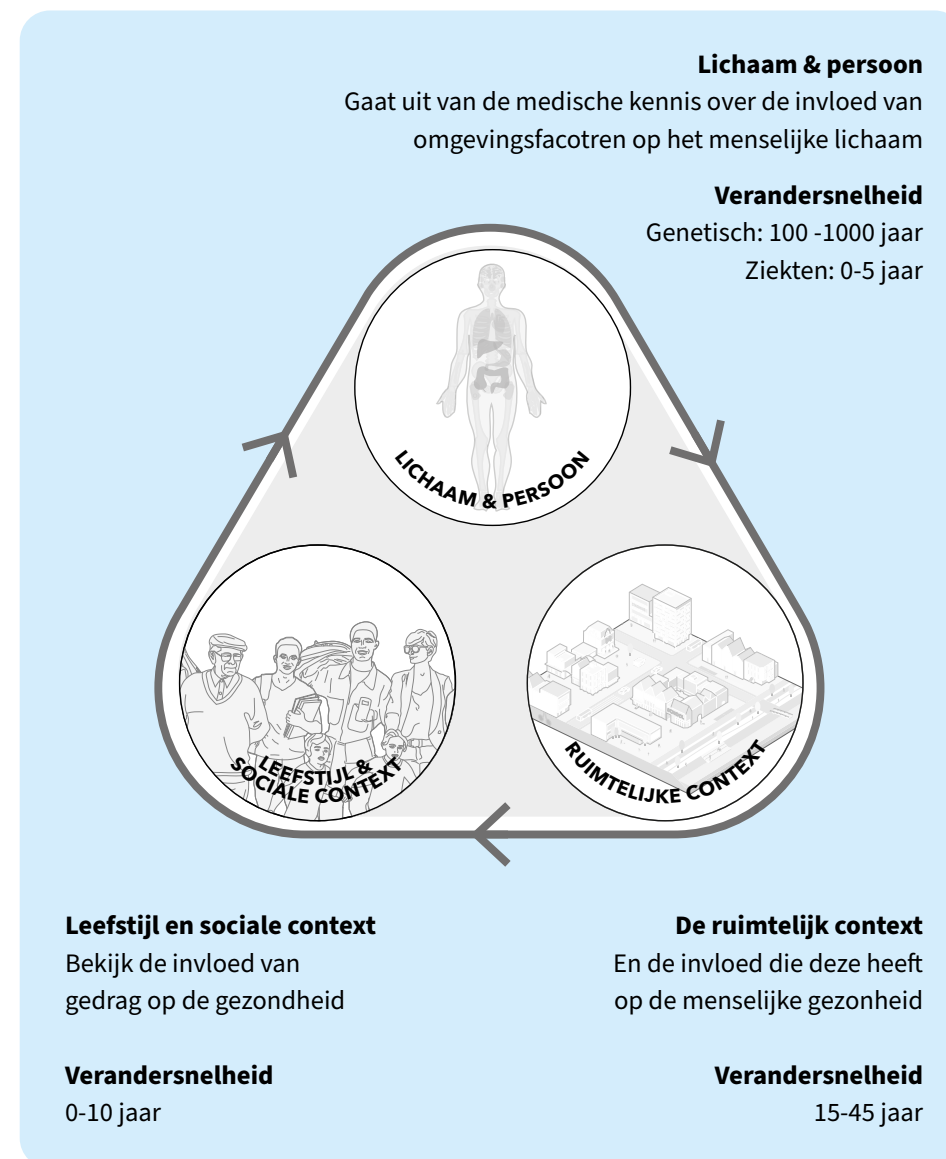

Meer weten over de gezondheidsprofielen van Brabant? De gedetailleerde kaarten en onderzoeksverantwoording zijn te vinden op www.hetpon-telos.nl/GV-gezondheidsprofielen

We beschouwen gezondheid vanuit drie dimensies

- 1 Lichaam en persoon
- 2 Leefstijl en sociale context
- 3 Ruimtelijke context

De drie dimensies bestaan weer uit verschillende indicatoren. In de onderzoeksverantwoording⁶ is een overzicht van de definities van de dimensies, een overzicht van de indicatoren en een omschrijving van de analyses terug te vinden.

6 www.hetpon-telos.nl/GV-onderzoeksverantwoording

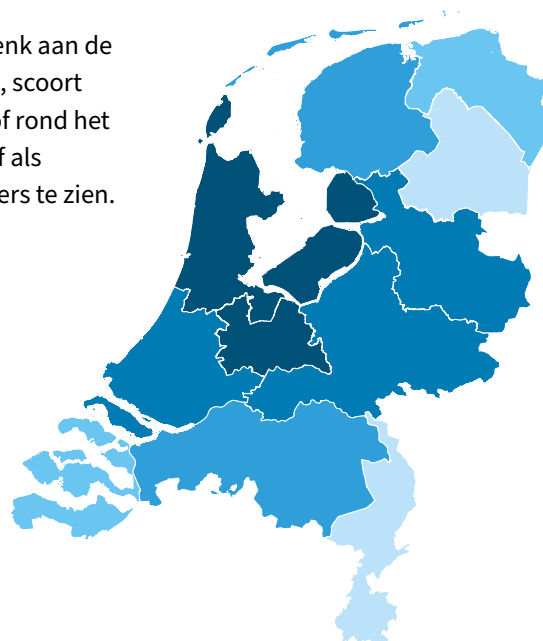
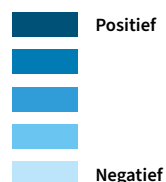
3.1 De gezondheid van Brabant vergeleken met Nederland

Voor elke gezondheidsdimensie is per provincie een somscore gemaakt. Deze scores zijn weergegeven in de afbeeldingen hieronder. In algemene zin zijn er enkele belangrijke conclusies als het gaat om de gezondheid in Brabant. We zien dat Brabant er positief uitkomt voor de dimensies leefstijl en sociale context en negatief voor de ruimtelijke context⁷.

Lichaam en persoon

Op de dimensie lichaam en persoon, denk aan de ervaren mentale en fysieke gezondheid, scoort Brabant op vrijwel alle indicatoren op of rond het nationaal gemiddelde. Zowel in positief als negatief opzicht zijn er weinig uitschieters te zien.

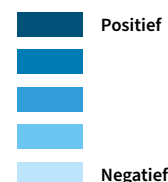
Legenda

Leefstijl en sociale context

Kijkend naar leefstijl en sociale context valt op dat Brabant het op veel punten relatief goed doet. Zo heeft Brabant ten opzichte van Nederland een laag percentage rokers, een sterk verenigingsleven, relatief weinig arme huishoudens en een relatief hoog gemiddeld besteedbaar inkomen. Aan de andere kant zien we dat Brabanders gemiddeld meer alcohol drinken dan de gemiddelde Nederlander.

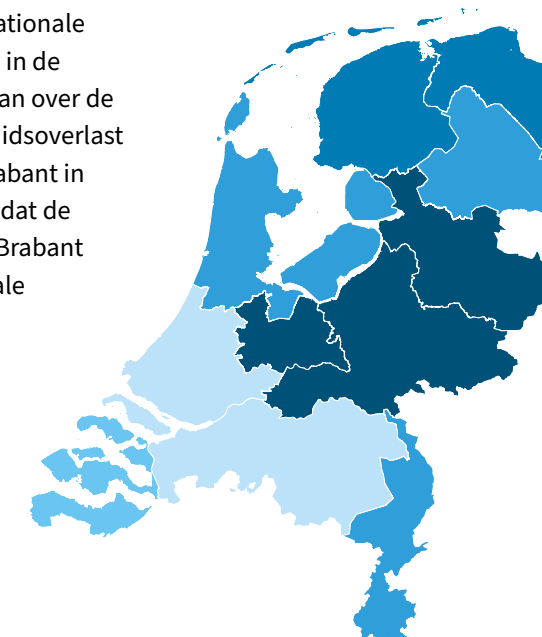
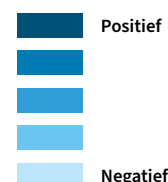
Legenda

Ruimtelijke context

Brabant heeft - vergeleken met het nationale gemiddelde - relatief veel problemen in de ruimtelijke context. We hebben het dan over de concentraties stikstof en fijnstof, geluidsoverlast van verkeer en files. Verder scoort Brabant in veel opzichten gemiddeld. Positief is dat de gemiddelde afstand tot bushaltes in Brabant gering is ten opzichte van het nationale gemiddelde en dat de kwaliteit van ziekenhuizen relatief hoog is.

Legenda

Bovenstaand materiaal biedt slechts globaal inzicht in de gezondheidssituatie van Brabant. Het kan *overall* wel goed gaan met Brabant, maar dat wil niet zeggen dat het *overall* goed gaat. We moeten daarvoor verder inzoomen op de Brabantse gemeenten.

⁷ Voor meer informatie over de achtergrond van de kaarten is de onderzoeksverantwoording te raadplegen: www.hetpon-telos.nl/GV-onderzoeksverantwoording

3.2 Inzoomen op de Brabantse gezondheid

Voor iedere gemeente hebben we somscores gemaakt. Die zijn terug te vinden op de kaarten⁸.

Lichaam en persoon

De regio West-Brabant scoort beduidend minder goed qua fysieke gezondheid. In de gemeenten Baarle-Nassau, Rucphen, Bergen op Zoom, Helmond en Woensdrecht zijn er relatief veel mensen met overgewicht, aandoeningen aan de luchtwegen, spijsvertering en het hart- en vaatstelsel. Op het gebied van mentale gezondheid zijn het juist de steden die in negatieve zin uit de toon vallen: Tilburg, Waalwijk, Roosendaal, Oss, Bergen op Zoom en Eindhoven kennen een relatief hoge mate van ernstige eenzaamheid, relatief hoge GGZ zorgkosten en relatief veel gebruikers van anti depressiva-medicatie.

Ruimtelijke context

In tegenstelling tot de andere twee dimensies, zien we dat met name gemeenten aan de oostkant van Brabant minder goed scoren op de ruimtelijke context. Zo zijn de concentraties stikstof en fijnstof relatief hoog in de gemeenten Best, Eindhoven, Uden en Veldhoven en is er in deze gemeenten relatief veel geluidsoverlast.

Leefstijl en sociale context

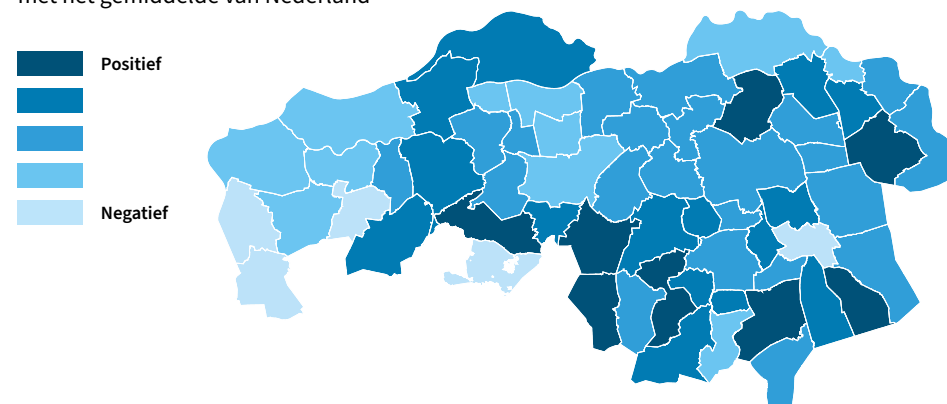
Hier zien we dat naast de gemeente Eindhoven met name wederom West-Brabant er in negatieve zin uitspringt: er is hier relatief weinig sociale cohesie, er zijn weinig sociale contacten en er zijn minder mensen actief in het verenigingsleven. Daarnaast zijn er in deze regio ook relatief veel mensen met overgewicht.

3.3 Aandacht voor gezondheidsarmoede

Er zijn dus zowel tussen als binnen regio's en steden grote verschillen qua gezondheid. Hoe meer we inzoomen, hoe meer cumulatie van problemen we zien, met name in de kwetsbare wijken, waar veel mensen wonen met een complexere problematiek. Belangrijk aandachtspunt daarbij is de groeiende ongelijkheid tussen groepen mensen en de aanwezigheid van wat wij 'gezondheidsarmoede' zouden willen noemen: de invloed van opleidingsniveau en/of inkomen op een (on)gezonde leefstijl is groot. Zoals eerder aangegeven leven mensen met een lager opleidingsniveau (basis-onderwijs en vmbo) zes jaar korter, en vijftien jaar minder in goede gezondheid dan mensen met een hbo- of universitaire opleiding⁹. Onvoldoende beweging, meer gebruik van genotsmiddelen, ongezonde voeding, minder of (te) laat gebruik van gezondheidsvoorzieningen – het zijn allemaal elementen die hierin meetellen. Gezien de ambitie van drie gezonde levensjaren, lijkt daar een belangrijk aanknopingspunt te liggen om op in te zetten. In het volgende hoofdstuk zoomen we aan de hand van een drietal verhaallijnen verder in op een aantal casegebieden in Brabant.

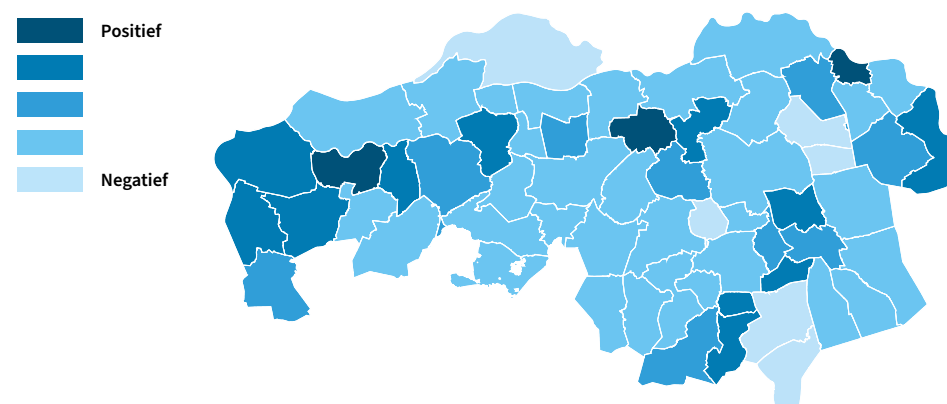
Lichaam en persoon

Somscore per provincie vergeleken met het gemiddelde van Nederland

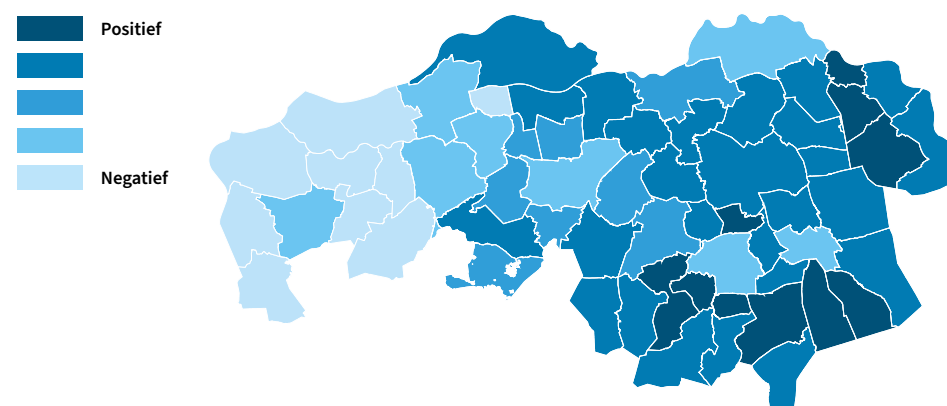
Ruimtelijke context

Somscore per provincie vergeleken met het gemiddelde van Nederland

Leefstijl en sociale context

Somscore per provincie vergeleken met het gemiddelde van Nederland

⁸ Voor meer informatie over de achtergrond van de kaarten is de onderzoeksverantwoording te raadplegen:

www.hetpon-telos.nl/GV-onderzoeksverantwoording

⁹ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83780NED/table?dl=24B7D>

GEZONDE VERSTEDELIJKING IN DRIEVOUD

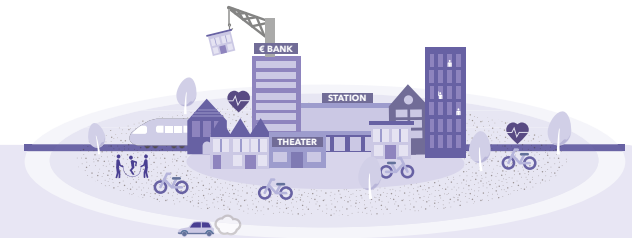
Gezondheid en een gezonde leefomgeving zijn complex en veelomvattend. Om gezonde gebiedsontwikkeling te realiseren zal op verschillende fronten en via verschillende invalshoeken samengewerkt moeten worden. In deze verkenning kiezen we ervoor om focus aan brengen, maar zonder de complexiteit uit het oog te verliezen. De grote wederOMbouw van de Brabantse steden kan namelijk worden benut om zeer gericht een aantal gebiedsontwikkelingen te koppelen aan gezondheidsopgaven.

Meer informatie en aansprekende voorbeelden van de verhaallijnen zijn te vinden op www.hetpon-telos.nl/GV-verhaallijnen

4.1 Drie verhaallijnen

Via ontwerpend onderzoek in drie verhaallijnen proberen we grip te krijgen op deze complexiteit en toe te werken naar concrete handelingsperspectieven voor planners, beleidsmakers en ontwerpers. Per verhaallijn zoomen we in op een bepaald thema via een casus in één van de grote Brabantse steden. Thema's die op veel plekken voorkomen en herkenbaar zullen zijn voor anderen: verstedelijking van mobiliteitsknooppunten, de transformatie van oude wijken en de groenblauwe verbindingen tussen stad en land.

Verhaallijn 1

Gezonde verdichting rond mobiliteitsknooppunten

Locatie Stationsgebied 's-Hertogenbosch Oost

Kenmerken case

- Ontwikkellocatie bij station 's-Hertogenbosch Oost
- Infrastructuur nadrukkelijk aanwezig, zowel als sterkte en als zwakte
- Gemeente heeft grote ambities: ca 2000 woningen erbij
- Grootstedelijk gebied in het groen

Sterke punten: bereikbaarheid, nabijheid, ontwikkelruimte, sportcluster, groene structuren

Zwakke punten: weinig levendige overgangen van straat naar gebouw, veel barrières voor actieve mobiliteit, veel doorgaand verkeer, auto domineert, onduidelijke ruimtelijke structuur

Verhaallijn 2

Gezondheidsarmoede aanpakken via (oude) wijktransformatie

Locatie Tilburg zuid

Kenmerken case

- Gehele zuidrand van Tilburg waar bij uitstek fysiek/sociale uitdagingen bij elkaar komen
- Scoort slecht op gezondheidsindicatoren
- Heeft een kansrijk profiel: ziekenhuis, sportfaciliteiten, versterking van groen, etc.
- Is een visie-traject in voorbereiding met woningbouwcorporaties en er lopen reeds verschillende projecten

Sterke punten: bereikbaarheid, nabijheid voorzieningen, stadsstructuur, sport-cluster, groene structuren

Zwakke punten: leefbaarheid, weinig groenvoorzieningen, weinig levendige overgangen van straat naar gebouw, onduidelijke ruimtelijke structuur

Verhaallijn 3

Gezondheidsverbetering via sterke groenblauwe netwerken

Locatie Aa-rivier 's-Hertogenbosch

Kenmerken case

- Rivier ten noorden van centrum 's-Hertogenbosch
- Historie: van rivier naar kanaal, mens heeft rivier naar eigen hand gezet
- Aangewezen als Ecologische VerbindingsZone (EVZ)
- Rivier zorgt voor een gevarieerd en aantrekkelijk landschap waar fijn gewandeld en gefietst kan worden
- Rivier zorgt voor klimaatadaptatie door overtollig regenwater op te kunnen vangen

Sterke punten: groen-blauw netwerk, nabijheid voorzieningen, stadsstructuur, stimuleert beweging, mix gebouwtypen.

Zwakke punten: veel barrières voor actieve mobiliteit, lage leefbaarheid, geen goede interactie met het water, gebrekkige kwaliteit wandelpaden, weinig sociale veiligheid

4.2 Stappenplan voor gemeenten

Op basis van de inzichten die we opdeden uit de casussen, maakten we een stappenplan. Dit stappenplan kan gemeenten ondersteunen in het verankeren van gezondheidsplannen en -ambities in de nieuw op te stellen omgevingsvisies, -plannen en -programma's. Het maakt de stap van beleid naar uitvoering makkelijker en gezondheid krijgt hierdoor een expliciete plek bij verstedelijingsprojecten en beleid.

Voor Brabant lijkt de meest succesvolle strategie om op korte termijn aan de slag te gaan op de plekken waar energie zit en budget is. Gezondheid moet dan in deze projecten mee worden genomen. In het stappenplan geven we een idee van de partijen die van belang zijn voor het behalen van de doelen, zoals de provincie, de GGD, maatschappelijke instellingen of waterschappen.

In de online storymap, waar we alle informatie uit deze verkenning hebben verzameld, zoomen we verder in op de verhaallijnen en het stappenplan, en zijn veel begeleidende kaarten en beelden te vinden. We geven daarbij onder andere antwoord op de vragen:

1. Waar hebben we het over?

Inzoomen op plangebied, context en ambities van de case.

2. Hoe staat het ervoor?

Sterkte- en zwakte-analyse ten opzichte van vergelijkbare gebieden in BrabantStad.

3. Wat kunnen we gebiedsgericht ontwikkelen?

Overzicht van verschillende ontwerprichtlijnen, inclusief bijbehorende gezondheidsdoelen – gebaseerd op analyses, interviews en werksessies met betrokkenen.

4. Hoe gaan we dat doen?

Uitwerking van het stappenplan voor de betreffende case.

EEN GEZOND(ER) BRABANTSTAD HET VERVOLG

Deze verkenning bevat een rijke hoeveelheid aan informatie, ervaringen en inzichten. We geven enkele aanbevelingen hoe BrabantStad en de waterschappen de komende jaren het thema gezondheid op de agenda kan zetten, kan positioneren en faciliteren, om zo concreet bij te dragen aan de drie gezonde levensjaren erbij voor elke Brabander.

Organiseer een stevig samenspel tussen provincie, waterschappen en steden

Om gezondheid en gezonde verstedelijking een stevige, geïntegreerde plek te bieden in Brabant, moet er worden samengewerkt en worden afgestemd tussen de provincie, de waterschappen en de grote steden. Koppel daarom de ambities van de provincie, zoals opgenomen in het Beleidskader Gezondheid 2021-2030¹⁰, aan de stedelijke opgaven en agenda's van het gezondheidsdomein. Door hierover met betrokken beleidsambtenaren gesprekken te voeren, kunnen ambities en doelen op elkaar worden afgestemd en worden versterkt.

In dit samenspel is afstemming nodig tussen ieders rol en positie. Is de provincie bijvoorbeeld vooral generator, verbinder en verspreider van (nieuwe) kennis binnen het gezondheidsdomein? En/of ligt de focus op het (financieel) faciliteren, ondersteunen en aanjagen van gezondheidsprojecten? Aan de andere kant, wat zijn de verantwoordelijkheden en posities van de steden? En welke rol spelen de waterschappen? Het is belangrijk om dit voor alle partijen helder en expliciet te maken. Gemeenten worden in het stappenplan aangespoord om een gezondheidspersoon, -team of -overleg te organiseren. Samengesteld uit mensen vanuit verschillende betrokken gemeentelijke domeinen of aanverwante organisatie(s). Deze hebben de taak om steeds gezondheid aan ontwikkelingen en projecten te koppelen.

Op de schaal van de provincie en waterschappen kan er daarnaast vanuit de werkgroep *Gezonde Brabander* een kwartiermaker worden aangesteld, die zorgt voor de bundeling van ervaringen en projecten vanuit verschillende gemeenten rondom het thema gezondheid. Om concrete, meerjarige stappen te zetten om de Brabantse gezondheid te bevorderen, is er stabiliteit in planvorming nodig en moet er gekeken worden naar de langere termijn.

Ontwikkel gezamenlijk een krachtige gezondheidsagenda

Daarbij is het cruciaal dat er een verschuiving plaatsvindt van ambitie naar actie. De grote ambitie van drie gezonde levensjaren is mooi, maar ook ongericht. Bovendien zijn er grote verschillen binnen Brabant en tussen Brabanders. De nieuwe tranche RegioDeals (BZK)¹¹ kan een aanjager zijn om een gezamenlijke gezondheidsagenda te ontwikkelen. De RegioDeals zijn gericht op het versterken van de kracht in de regio, om een betere woon- en leefomgeving te realiseren. Nu de gemeenteraadsverkiezingen (maart 2022) achter de rug zijn, is het een logisch moment om met de BrabantStad partners en de waterschappen samen een agenda op te stellen die zich richt op gezonde verstedelijking, inclusief een bijbehorend uitvoeringsprogramma.

¹⁰ <https://www.brabant.nl/-/media/78651acb43b242d9896fc3b3847464b5.pdf?la=nl>

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/regio-deals>

Vragen die hierbij van belang zijn:

- Welke gezamenlijke ambities en doelen kunnen er worden geformuleerd?
- Welke stakeholders zijn noodzakelijk om de ambities te verwezenlijken? Zijn alle partners goed vertegenwoordigd in de werkgroep?
- Welke rol krijgt het netwerk *Gezonde Brabander* de komende periode?
- Wat is de verhouding tussen BrabantStad en de overige delen van de provincie (M7 en het buitengebied)? Zouden er meer gemeenten moeten toetreden tot het netwerk?
- Wat zijn op dit moment de meest urgente gezondheidsissues in Brabant(Stad)?
- Op welke doelgroep(en) richten we in eerste instantie met name onze inzet?
- Wat zijn relevante (startende en innoverende) projecten waar het netwerk op aan kan haken?

We nodigen de BrabantStad partners uit om daarbij expliciet aandacht te hebben voor het thema 'gezondheidsarmoede'. De belangrijkste gezondheidswinst kunnen we halen bij kwetsbare groepen en de verkenning maakt duidelijk dat in de ontwikkeling van de leefomgeving meerdere aanknopingspunten zijn om hiermee aan de slag te gaan. Van het maken van de school als gezonde plek tot het versterken van sociale interactie.

Het netwerk *Gezonde Brabander* zou volgens ons een aanjager moeten zijn die ervoor zorgt dat gemeenten gezonde verstedelijking duidelijk opnemen in hun beleid. Dit kan door samen met gemeenten te kijken naar het bestaande beleid en op zoek te gaan naar (impliciete) aanknopingspunten. Het is belangrijk om daarbij integraal en vanuit verschillende perspectieven te kijken naar gezondheid. Het stappenplan dat is ontstaan uit deze verkenning kan hierbij helpen. Het laat verschillende instrumenten zien die je hierbij kan gebruiken, waaronder het opstellen van een integraal gezondheidsteam dat samengesteld is uit leden vanuit verschillende betrokken gemeentelijke domeinen of aanverwante organisatie(s). Als er nieuwe, gezamenlijke projecten starten, kunnen randvoorwaarden worden afgesproken voor het verlenen van nieuwe investeringsaanvragen rondom Ruimtelijke Ordening.

Mogelijke randvoorwaarden investeringsaanvragen

- Expliciet beschrijven hoe(veel) men in het project verwacht aan gezondheidswinst te behalen.
- Open source deling van data (zowel kwalitatief als kwantitatief).
- Meedoen aan kennisdeling (publicatie, webinar etc.).
- Verschillende domeinen betrekken, zodat gehandeld wordt vanuit een breed perspectief: naast (technisch) ruimtelijke principes, ook aandacht voor de ecologische en sociaalmaatschappelijke impact.
- (Impact)monitoring gedurende de looptijd van het project, gericht op het gestructureerd ophalen en kunnen delen van lessen.

Ondersteun de uitvoering van de agenda met kennis(deling)

Stimuleer tot slot een ontwikkel- en leeromgeving, waarin o.a. BrabantStad, de waterschappen, de GGD's en andere partners gezamenlijk kennis over praktijk-casussen, dilemma's en aanpakken met elkaar blijven delen en ontwikkelen. Zowel binnen de werkgroep *Gezonde Brabander*, als daarbuiten.

Tijdens de verkenning kwam naar voren dat de projecten en verkenningen die nu gedaan zijn, niet alleen relevant zijn voor de grote steden, maar zeker ook aanknopingspunten bieden voor de middelgrote steden (M7) en het buitengebied in de provincie. De eerste stap in het verspreiden van deze kennis wordt gezet tijdens de *Dag van de Gezondheid*, waar alle Brabantse partners voor uitgenodigd zijn.

Maar het gaat verder dan alleen het delen van kennis. De M7 en het buitengebied kennen zowel soortgelijke als andere opgaven, uitdagingen en problematieken. Er moeten dus ook projecten binnen deze gebieden gezocht worden en op een vergelijkbare manier – via monitoring, cocreatie en ontwerpend onderzoek – ontwerpprincipes en concrete handvatten voor de verbetering van de gezondheid ontwikkeld worden.

Tot slot

De vijf grote steden in Noord-Brabant staan aan de vooravond van een nieuwe groeispurt. Bevolkingsprognoses geven aan dat er de komende decennia veel moet worden bijgebouwd in Breda, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond. Dat is nodig om iedereen van een passende en betaalbare woning te voorzien. Om de waarde van het omliggende landschap zoveel mogelijk te behouden, ligt de focus van de woningopgave binnen de steden. Het overgrote deel van de woningen zal binnen de grenzen van de steden moeten worden gerealiseerd. Uitbreiden is passé, verdichting is de nieuwe trend.

Met deze grootscheepse wederOMbouwopgave staan de grote steden, de waterschappen en de provincie voor een nieuwe uitdaging. Waarbij het de kunst is de leefomgeving zo in te richten dat deze gezond is en ook uitnodigt tot gezond gedrag. Een mooie opgave die – mits zorgvuldig opgepakt – bij kan dragen aan gezond, duurzaam en prettig leven in Brabant.

Over PosawadMaxwan

Bij PosadMaxwan geloven we als stedenbouwkundigen in de gezonde, duurzame en slimme stad. Steeds meer mensen trekken naar stedelijke regio's, terwijl de uitdagingen op het gebied van klimaat, mobiliteit, gezondheid en inclusiviteit groot zijn. Deze complexe puzzel vraagt om nieuwe ruimtelijke antwoorden voor de steden zelf en de buitengebieden daaromheen. We werken voor opdrachtgevers die samen met ons nieuwe paden willen verkennen en nieuwsgierig zijn naar innovatieve, onconventionele ideeën. Onze bijdrage is dat we inzichtelijk maken hoe de schone, gezonde stad eruitziet en wat we vandaag al kunnen doen om die ambitie te realiseren. Dat doen we door middel van onderzoek, strategie, ontwerp én uitvoering. Met een team van masterminds en masterplanners doorgronden we de vraagstukken, zetten we data in voor menselijke oplossingen en verbinden we schaalniveaus. Zo maken we de opgaven begrijpelijk en kunnen we in het hier en nu gefundeerde beslissingen nemen.

Over TNO

De unit Strategische Analyse en Beleid (SA&B) vervult de rol van kennismakelaar binnen TNO. Zo benutten we voor dit onderzoek ook de kennis binnen onze unit Gezond Leven. Volgens ons kunnen de grote technologische veranderingen en maatschappelijke uitdagingen van deze tijd alleen worden aangepakt als we de onderlinge relaties begrijpen en in netwerken samenwerken. Met analytische kracht, beleidsinnovaties en vernieuwende businessmodellen werken we, over disciplines en domeinen heen, aan het ontwikkelen en aanjagen van integrale oplossingen voor deze uitdagingen. TNO SA&B analyseert de noodzakelijke systeemveranderingen en werkt samen met stakeholders en besluitvormers

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 30 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c

5038 ED Tilburg

+31 (0)13 535 15 35

info@hetpon-telos.nl

hetpon-telos.nl

